

Organizator

PRAVOBANITELJICA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Pokrovitelj

MINISTARSTVO ZDRAVSTVA I SOCIJALNE SKRBI

Poslovna sposobnost i skrbništvo- raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse

Hotel Ivan, Solaris, Šibenik, 04. - 05. listopada 2011.

"Ništa o nama, bez nas!"

Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse

Hotel Ivan, Solaris, Šibenik, 04. - 05. listopada 2011.

UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je najmlađi dokument o ljudskim pravima koji su Ujedinjeni narodi donijeli u novom tisućljeću. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju usvojeni su u New Yorku 13. prosinca 2006. (objavljeni u »Narodnim novinama – Međunarodni ugovori« br. 6/2007). Dosad je Konvenciju potpisalo preko 100 zemalja. Republika Hrvatska je Konvenciju potpisala 30. ožujka 2007., a Hrvatski sabor ju je ratificirao 1. lipnja 2007. Konvencija je stupila na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku 3. svibnja 2008. čime je ona postala obvezujući međunarodni pravni dokument koji je po svojoj pravnoj snazi iznad nacionalnih zakona.

Značaj Konvencije je u tome što osobama s invaliditetom i cijelom društvu šalje jasnu poruku da su pitanja osoba s invaliditetom zapravo pitanja ljudskih prava. Ona ne uvodi nikakva nova niti posebna prava za osobe s invaliditetom, ali naglašava da je osobama s invaliditetom država dužna osigurati podršku u ostvarivanju onih prava koja imaju i svi drugi građani.

Konvencija umjesto medicinskog modela invaliditeta uvodi socijalni model. Socijalni model ističe da problemi osoba s invaliditetom ne proizlaze iz njihove različitosti, već ograničenja koja im nameće društvo. Socijalni model invaliditeta predviđa da se razumnom prilagodbom okoline i pružanjem podrške neovisnom življjenju invaliditet svede na najmanju mjeru. Novi pristup usmjeren je prema osposobljavanju, normalizaciji, integraciji i participaciji, stjecanju samopouzdanja i samopoštovanja, te samoodređenju i samozastupanju. Navedeno naglašava sudjelovanje u izboru, donošenju odluka i preuzimanju odgovornosti svih članova društva, pa tako i osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom uključuju one koji imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna i osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/07, 5/08, čl.1, stav.2)

Članak 12. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

1. Države stranke ponovo potvrđuju da osobe s invaliditetom imaju pravo svugdje biti priznate kao osobe jednake pred zakonom.
2. Države stranke će prihvatići da osobe s invaliditetom imaju pravnu i poslovnu sposobnost na jednakoj osnovi kao i druge osobe u svim aspektima života.
3. Države stranke će poduzeti odgovarajuće mјere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori koja bi im mogla biti potrebna za ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti.
4. Države stranke osigurat će da sve mјere koje se odnose na ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti predvide odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme koji će sprečavati zloporabu u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava. Takvi zaštitni mehanizmi osigurat će da mјere koje se odnose na ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti poštuju prava, volju i sklonosti te osobe, da se iz njih isključi sukob interesa i zloporaba utjecaja, da su razmjerne i prilagođene osobnim okolnostima, da se primjenjuju u najkraćem mogućem vremenu i da podliježu redovitoj reviziji nadležnog, nezavisnog i nepristranog tijela vlasti ili sudbenoga tijela. Zaštitni mehanizmi bit će razmjerni sa stupnjem kojim takve mјere utječu na prava i interese osobe.

U skladu s odredbama ovog članka države stranke poduzet će odgovarajuće i djelotvorne mјere radi osiguranja jednakih prava osoba s invaliditetom da posjeduju i nasljeđuju imovinu, kontroliraju svoje vlastite financijske poslove i imaju jednak pristup bankovnim kreditima, hipotekama i drugim oblicima financiranja, te će također osigurati da osobe s invaliditetom ne budu bez vlastite volje (arbitrarno) lišene svojega vlasništva.

(*Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/07, 5/08*)

Članak 19. NEOVISNO ŽIVLJENJE I UKLJUČENOST U ZAJEDNICU

Države stranke ove Konvencije priznaju jednako pravo svim osobama s invaliditetom na život u zajednici, s pravom izbora jednakim kao i za druge osobe, te će poduzeti djelotvorne i odgovarajuće mјere kako bi olakšale osobama s invaliditetom puno uživanje ovoga prava i punog uključenja i sudjelovanja u zajednici, uključujući i osiguranje sljedećeg:

- (a) mogućnosti da osobe s invaliditetom odaberu svoje mjesto boravka, gdje i s kim će živjeti, na ravnopravnoj osnovi s drugima, te da nisu obvezne živjeti bilo kojim nametnutim načinom života,

- (b) pristupa širokom rasponu usluga koje različite službe potpore pružaju osobama s invaliditetom u njihovom domu ili ustanovama za smještaj, uključujući osobnu asistenciju potrebnu za potporu življenu i za uključenje u zajednicu, kao i za sprečavanje izolacije ili segregacije iz zajednice,
- (c) ravnopravnog pristupa osoba s invaliditetom uslugama, objektima i prostorima, namijenjenima općoj populaciji, te njihove primjerenosti potrebama osoba s invaliditetom

(Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/07, 5/08)

Osoba s duševnim smetnjama je duševno bolesna osoba, osoba s duševnim poremećajem, nedovoljno duševno razvijana osoba, ovisnik o alkoholu ili drogama ili osoba s drugim duševnim smetnjama.

(Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, NN 11/97, 27/98, 128/99, 79/02, čl.3, stav.1)

BITI POTPUNO LIŠEN POSLOVNE SPOSOBNOSTI ZNAČI NEMATI MOGUĆNOST...

- Odlučivati o psihijatrijskom ili drugom zdravstvenom tretmanu
- Odlučivati kako raspolažati novcem
- Odlučivati gdje živjeti - mnoge osobe lišene poslovne sposobnosti smještene su u ustanovama ili udomiteljskim obiteljima
- Odlučivati o kontaktima s biološkom djecom
- Pa čak i glasati na izborima!
- ...pristupa pravosuđu - osoba potpuno lišena poslovne sposobnosti ne može samostalno pokretati većinu sudskih postupaka
- Bez odobrenja skrbnika tražiti zaštitu svojih prava podnošenjem ustavne tužbe

Sustav skrbništva za odrasle osobe temelji se na supstitucijskom donošenju odluka – skrbnik donosi odluke, umjesto da pruža podršku u njezinom donošenju!

POZITIVNI PROPISI VEĆ SADA OMOGUĆUJU VEĆE POŠTIVANJE LJUDSKIH PRAVA U PRAKSI

- Nije uvijek potrebno pokretati postupak lišenja poslovne sposobnosti za osobe koje nisu u mogućnosti same štititi svoja prava i interes, ako inače imaju cijelovito osiguranu adekvatnu obiteljsku ili drugu skrb ili u koliko se njihova prava i interesi mogu zaštititi nekim od instituta skrbništva za poseban slučaj (np. za primanje mirovine, ostvarenje socijalnih, zdravstvenih i dr. prava), kao i poduzimanje poslova koji ne prelaze redovno poslovanje

- Prijedlog centra za socijalnu skrb treba biti određen i dobro obrazložen, osobito prijedlog opsega lišenja poslovne sposobnosti, te po mogućnosti konkretnih mjera, radnji ili poslova koje osoba ne može poduzimati samostalno
- Ukoliko se sud ne slaže s nalazom i mišljenjem vještaka ili ga ne razumije ili ako opravdane prigovore u tom smislu stave stranke u postupku, njegova je zakonska obveza pozvati vještaka da se očituje, obrazloži i dopuni svoj nalaz i mišljenje ili da odredi novo vještačenje
- Potrebno je voditi računa da se čim manje zadire u temeljna ljudska prava - težiti, kada je to moguće i opravdano donošenju odluka o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti, umjesto o potpunom lišenju poslovne sposobnosti
- Kod instituta djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti, potrebno je detaljno u izreci sudske odluke specificirati u kojim segmentima osoba nije sposobna štititi svoja prava i interes - upotrijebiti generičke pojmove koji su dovoljno određeni i prilagodljivi gotovo svim pravnim situacijama, npr. „raspolaganje i upravljanje imovinom većeg opsega“ ili „upravljanje i raspolaganje redovnim primanjima“
- Potrebno je kontinuirano provoditi edukaciju vještaka u postupcima vještačenja poslovne sposobnosti
- Provoditi redovito reviziju odluka o lišenju poslovne sposobnosti
- Potrebno je prilagođavanje svih institucija pozitivnim promjenama u društvu, te postupanje u skladu s punim poštivanjem ljudskih prava

DUŠEVNA SMETNJA NE SMIJE BITI JEDINI RAZLOG ZA LIŠAVANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

- Vještaci psihijatri kojima je naloženo psihijatrijsko vještačenje trebali bi uzimati u obzir sve relevantne činjenice u ocjeni - nije prioritetno koju dijagnozu osoba ima nego kako uz svoju bolest funkcionira
- Najvažnije je odrediti psihosocijalnu dimenziju duševne smetnje
- Tijekom postupka vještačenja treba odgovoriti na pitanje da li i na koji način taj poremećaj indicira lišavanje poslovne sposobnosti
- Vještak bi trebao biti upućen putem sudskog spisa i dobre socijalne anamneze tko pokreće postupak, čiji su interesi u pitanju (samog bolesnika, obitelji, društvene zajednice ili neki drugi), na koji način će interesi osobe biti zaštićeni - svakoj osobi za koju se vodi postupak Sudac u postupku za lišenje poslovne sposobnosti imenuje konkretnog vještaka, ali bi bilo dobro da se konačni zaključak donosi timskom sintezom što bi vještaku dalo mogućnost bolje procjene i sprječilo zloupotrebu u tijeku vještačenja (psiholog, socijalni radnik)
- Vještak treba naznačiti vrijeme u kojem se date okolnosti ponovo mogu procijeniti
- Lišavanje poslovne sposobnosti i stavljanje pod skrbništvo treba biti usmjereno na zaštitu osobe – vještak treba znati koje se potrebe i interesi osobe mogu ostvariti i bez lišavanja poslovne sposobnosti

POVEĆATI AUTONOMIJU OSOBE PRIJE DONOŠENJA ODLUKE

- Duševna smetnja može privremeno ili trajno utjecati na sposobnosti brige o sebi i odlučivanja u svom interesu
- Lišavanje poslovne sposobnosti je zadiranje u temeljna ljudska prava i autonomiju pojedinca koji donosi odluke o svome životu
- Prije donošenja odluke potrebno je sagledati sve čimbenike koji utječu na kapacitet osobe za odlučivanje
- U procjeni kapaciteta za donošenje odluka važno je demonstrirati može li osoba izvršiti odabir u nekoj određenoj situaciji i biti u tome konzistentna, obrazložiti osnovne podatke o odluci, rizicima, koristi i posljedicama odluka na svakodnevni život, da je odluka u skladu sa sustavom njene vrijednosti i njenim životnim stilom
- Nalaz vještaka – psihijatra treba uključiti dijagnozu i opis bolesti u sklopu sadašnjeg stanja i perspektive tijeka bolesti i ishoda liječenja, opis socijalnog i kognitivnog funkcioniranja.

Vještak treba pojasniti utjecaj bolesti, socijalnog i kognitivnog funkcioniranja na kapacitet osobe za donošenje odluka; procjenu reverzibilnosti stanja osobito u kontekstu liječenja za povećanje autonomije i poboljšanje kapaciteta za donošenje odluka.

- Za kompetentno mišljenje vještaka o prijedlogu za lišavanje poslovne sposobnosti potrebne su slijedeće informacije:
 - Bolest- važno je objasniti utjecaj bolesti na donošenje odluka za svaku situaciju o kojoj se odluka donosi (npr. odluka o raspolažanju s novcem, prodaji nekretnina...)
 - Kognitivno funkcioniranje - potrebno je opisati pažnju, pamćenje, primanje informacija, obradu informacija, razumijevanje informacija, posebno razumijevanje izbora, logično zaključivanje oko posljedica, planiranje
 - Socijalno funkcioniranje- poteškoće funkcioniranja u dnevnoj rutini i socijalno funkcioniranje u različitim socijalnim ulogama
- Za procjenu socijalnog funkcioniranja potrebno je imati različite izvore informiranja, intervju, obitelj, socijalna anamneza, osobito podaci opservacije u životnoj sredini.
- Nalaz mora sadržavati detaljan opis sposobnosti(zadržavanje prava) i nesposobnosti za koje treba pomoći
- Vještak treba razmotriti razloge zbog čega se pokreće postupak radi lišenja poslovne sposobnosti. Važno je da vještak odgovori na pitanje da li će stavljanje pod skrbništvo riješiti poteškoće zbog kojih se predlaže skrbništvo.
- Prije podnošenja prijedloga za lišenje poslovne sposobnosti potrebno je razmotriti druge mogućnosti i primijeniti postupke za povećanje autonomije poput različitih postupaka u okviru rehabilitacije npr. trening socijalnih vještina
- Osoba se ne smije tretirati da je nesposobna donositi odluke samo zato što nije donijela mudru odluku.

Manji broj osoba oboljelih od psihičke bolesti i to oni s teškim oštećenjima i potrebom za visokim stupnjem supervizije su posve nesposobne za donošenje odluka u svom interesu.

RJEŠAVANJE PROBLEMA OSOBE MOGUĆE JE I BEZ PRIMJENE INSTITUTA SKRBNIŠTVA

- Članak 161. Obiteljskog zakona navodi mogućnost da centar za socijalnu skrb pokrene postupak KADA OCIJENI da je osobu potrebno djelomično ili u potpunosti lišiti poslovne sposobnosti – postupak nije obavezno pokrenuti!
- Ukoliko se radi o osobi s duševnim ili drugim smetnjama, koja svojim postupcima izravno ne ugrožava sebe i druge, tada ćemo primjenom drugih intervencija i sustavne pomoći ublažiti ili riješiti problem bez primjene instituta skrbništva (savjetovanje, organiziranje pomoći u kući, kućna njega, angažiranje drugih službi)
- Socijalna anamneza treba sadržavati cjelovite podatke o osobi i njezinom statusu od rođenja do trenutka pokretanja postupka, razloge radi kojeg se pokreće postupak, zašto je to nužno i opravdano i u kojem obimu, uz procjenu u kojim segmentima života osoba ugrožava svoje interese, te koga se predlaže za osobu posebnog skrbnika
- Terenski izvid u obitelji kao neizostavan dio postupka radi procjene socioekonomskih prilika i obiteljskih odnosa u kojima osoba živi - potrebno je utvrditi da li je obitelj podržavajuća u odnosu na osobu i u kojim životnim područjima joj je potrebna podrška – sukladno tome procjenjuje se i opravdanost pokretanja postupka
- Inicijalni razgovor s osobom u odnosu na koju se pokreće postupak i članovima njezine obitelji od presudnog je značaja za buduću suradnju i uspostavljanje odnosa povjerenja
- Štićenik treba dobiti cjelovitu informaciju o svom statusu i pravima te vraćanju poslovne sposobnosti, kada se za to steknu uvjeti, a mora biti kontinuirano pitan za mišljenje o svim bitnim pitanjima u kojima se za njega donosi odluka (obvezno zapisnik)
- U postupku imenovanja, skrbnika treba upoznati sa njegovim pravima, dužnostima i pravnim posljedicama neobavljanja dužnosti u interesu štićenika – potrebna edukacija skrbnika kao
- Poseban skrbnik u postupku lišenja poslovne sposobnosti treba biti aktivan u zastupanju interesa štićenika – protiviti se prijedlogu za lišenje, predlagati opseg lišavanja, predlagati dokaze, tražiti dodatno vještačenje; poseban skrbnik-djelatnik centra može se i protiviti prijedlogu centra za socijalnu skrb

- Članak 183. Obiteljskog zakona - štićenikova imovina je posljednji izvor sredstava za podmirenje njegovih potreba, one se samo iznimno mogu namiriti iz one imovine koja štićeniku ne služi za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba
- Odluku o raspolaganju imovinom treba donijeti kao krajnju mjeru zaštite interesa i dobrobiti štićenika, ukoliko mu se jedino na taj način mogu osigurati dostaftna sredstva za život, liječenje i dr. (čl.183.ObZ)- najvažnije je pribaviti sve činjenice i dokaze koji potvrđuju opravdanost raspolaganja imovinom, odluke treba donositi isključivo u duhu dobrog gospodara (nije obvezujuće prihvati svaki prijedlog skrbnika), sačiniti izvješće i donijeti timsku sintezu (socijalni radnik i pravnik), – centar je dužan utvrditi namjenu pribavljenih sredstava i njihovu upotrebu (čl.186. st.2. ObZ); pogrešna procjena ili površno proveden postupak mogu nanijeti štetu, a ne donijeti dobrobit štićeniku, moguće zloupotrebe!
- U postupku davanja odobrenja skrbniku za raspolaganje imovinom, centar obavezno mora upoznati štićenika s radnjama koje će u njegovo ime poduzimati skrbnik, osobito kada je riječ o raspolaganju njegovom imovinom i novčanim sredstvima - štićenika treba saslušati na zapisnik

Ukoliko se radi o osobi s duševnim ili drugim smetnjama, koja svojim postupcima izravno ne ugrožava sebe i druge, tada ćemo primjenom drugih intervencija i sustavne pomoći ublažiti ili riješiti problem bez primjene instituta skrbništva (savjetovanje, organiziranje pomoći u kući, kućna njega, angažiranje drugih službi).

ZBOG NEPRIMJENE ODREDBI KONVENCIJE ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA REPUBLIKA HRVATSKA MOŽE ODGOVARATI PRED EUROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA U STRASBOURGU

- Dužnost izravne primjene odredbi Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda – obveza svih državnih tijela, uključujući i sudove, ministarstva, centre za socijalnu skrb;
- <http://www.echr.coe.int>
– internetska stranica Europskog suda za ljudska prava
http://www.usud.hr/default.aspx?Show=c_izabrana_praksa_europskog_suda&m1=2
- sve presude koje je Europski sud za ljudska prava u Strasbourg do sada donio u odnosu na Republiku Hrvatsku, na hrvatskom jeziku
<http://www.mprh.hr/Default.aspx?sec=248>
– presude prama člancima Konvencije

PO ZAKONU KAKAV BI TREBALO DONIJETI ...

- Mogućnost shvaćanja pojedine radnje, odluke ili postupka treba presumirati i kod osoba s duševnim smetnjama
- U slučaju sumnje na postojanje takve mogućnosti, odluku bi (o „posebnoj“ sposobnosti) de lege ferenda trebao donositi sud
- Podrška osobama s duševnim smetnjama treba biti individualizirana, primjerena i prilagođena njezinim potrebama i bez primjene lišavanja poslovne sposobnosti
- De lege ferenda potrebno sustavno urediti zakonodavstvo koje se odnosi na anticipirane naredbe (advance directives)
- Reforma skrbništva podrazumijeva uvođenje različitih alternativnih oblika pomoći odraslim osobama s duševnim smetnjama koje u okviru sadašnjeg zakonodavstva nisu predviđene

NOVA PARADIGMA

Promjena paradigme koju je donijela Konvencija o pravima osoba s invaliditetom u čl.12. temelji se na jasnoj obavezi država potpisnica da ne lišavaju osobe s invaliditetom poslovne sposobnosti već da ***poduzimaju odgovarajuće mjere usmjerene na osiguravanje potrebne pomoći osobama s invaliditetom za ostvarivanje poslovne sposobnosti*** (čl.12.st.3.). Drugim riječima, države potpisnice obavezne su transformirati sustave zamjenskog (supstitucijskog) donošenja odluka, kao što je skrbništvo, u sustave koji se temelje na odlučivanje uz podršku.

Kontakt:

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom

Savska cesta 41/3, 10 000 Zagreb

tel.: +385 1 6102 170

fax: +385 1 6177 901

www.posi.hr

e-mail: ured@posi.hr

Letak je izrađen u suradnji s izlagačima stručnog skupa Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse Hotel Ivan, Solaris, Šibenik, 04. - 05. listopada 2011.